

ortodoxa teologerna tog frågan om ackommodation på allvar, i ljuset av de naturvetenskapliga upptäckterna.

Theodor Mahlmann är den ende av författarna som på ett tydligt sätt riktar sin uppmärksamhet mot ecklesiologin. Hans utgångspunkt är att uttrycket *ecclesia semper reformanda* ofta anses vara något som går långt tillbaka i tiden. Mahlmann genomför en historisk undersökning och kommer fram till att uttrycket är betydligt yngre än vad som tidigare antagits. Hos Karl Barth finns uttrycket antytt, dock inte ordagrant. Barth använder det som ett sätt att understryka att kyrkan hela tiden är beroende av Guds nåd för att få ”frisk luft”. Barth tänker att denna hållning bör prägla också kyrkornas förhållande till varandra och till statsmakten. Uppsatsen är ett gott exempel på begreppshistoria, det vill säga att man spårar ett begrepp från dess uppkomst till dess betydelse i nutiden. Rent teologiskt har tyvärr sådana här undersökningar endast en indirekt betydelse. Det säger sig dock självt att den felaktiga tron att uttrycket *ecclesia semper reformanda* skulle ha varit en viktig del av reformationens tänkande lätt kan inbjuda till missförstånd.

Bokens uppsatser är skrivna på engelska och tyska. Flera av dessa är mycket krävande, även för dem som själva är teologihistoriska forskare. Den noggrannhet, detaljrikedom och abstraktionsnivå som kännetecknar bidragen visar att bokens syfte i allt väsentligt har uppnåtts. I synnerhet de tyskspråkiga bidragen har en idéhistorisk inriktning, som gör att resultaten som redovisas kan påverka den vetenskapliga diskussionen långt utanför teologins gränser. Detta omdöme är förstås inte renodlat positivt; många av dessa bidrag har endast en ringa teologisk betydelse. Beträffande flera av de engelskspråkiga bidragen är förhållandet närmast det motsatta. Här finner vi ofta kyrkligt aktiva teologer, som låter sina uppsatser präglas av pågående diskussioner inom de lutherska kyrkorna.

I linje med det nyss sagda skulle man kanske ha önskat en mer omfattande redaktionell insats från de tre utgivarna. Den enda tydliga linje som man som läsare finner i boken är den rent kronologiska. Kanske skulle en kort introduktion eller en avslutande reflektion i anslutning till varje uppsats kunna underlätta för läsarna att förstå mer av bidragens koppling till varandra som en del av hermeneutikens historia.

Det nyss anförda är endast att betrakta som en reflektion kring hur boken skulle kunna få en vidare betydelse. Reflektionen bottenar i en stor respekt för all lärdom som läsaren får ta del av genom denna skrift. De tre utgivarna förtjänar allt beröm för sin insats i att föra diskussionen kring den lutherska bibelutläggningen vidare till nya generationer forskare.

Tomas Appelqvist  
TD, Märsta

Paul A. Macdonald Jr., *Knowledge and the Transcendence – an Inquiry into the Mind's Relationship to God*. (Washington D.C.: Catholic University of America Press, 2009), ix-xxiii, 3-306.

Utifrån ett teologiskt och filosofiskt perspektiv var det bättre förr. Åtminstone om man ska tro Paul A. Macdonald Jr. rörande möjligheten att begripliggöra hur människan kan ha kunskap om en transcendent Gud. En av Macdonalds centrala teser är nämligen att vår tids skeptiska inställning till möjligheten att nå objektiv kunskap om Gud bygger på en modern och felaktig uppfattning om vårt medvetande och dess möjlighet till kunskap. Som Macdonald formulerar det: ”Knowledge of God becomes a problem in the modern world”. Macdonald vänder sig främst emot idén att människan aldrig kan förstå hur Gud egentligen är eftersom hennes förståelse alltid är formad av och bunden till hennes perspektiv, inom vilket en transcendent Gud inte kan fångas. Macdonald vill inte främst visa att det är möjligt för människan att nå kunskap om en ”verklighet i sig” utan snarare att själva uppdelningen mellan en verklighet i sig och en verklighet för oss är oriktig. I sin kritik av en sådan uppdelning, men framför allt i sitt motförslag, anknyter Macdonald genomgående till Thomas av Aquino.

Om man är obekant med den ’anti-realistiska’ eller ’non-realistiska’ inriktning inom religionsfilosofi och teologi som antingen vill göra gällande att man inte kan ha objektiv kunskap om Gud eftersom Gud är transcendent och radikalt annorlunda eller att Gud är människans egen skapelse, erbjuder Macdonald en lättförståelig redogörelse och kritik av detsamma. Tänkare som Kant, Feuerbach, Tillich, Hick, Kaufman, Cuppit med flera går igenom. Macdonald är noggrann och resonering både i sin framställning och kritik, men samtidigt inte särskilt nyskapande. Till Macdonalds försvar verkar det heller inte vara hans avsikt.

Kärnan i Macdonalds thomistiska motförslag om hur man kan nå objektiv förståelse av Gud, utan att göra avkall på Guds transcendens, är en form av ’direkt realism’. Enligt Macdonald och den Aquino han bekänner sig till mottas tingens form (i Aristotelisk mening) passivt av vårt medvetande. Macdonald kallar det för *formell kausalitet*. Genom den processen uppstår en överensstämmelse mellan hur tingen är och hur de uppfattas av oss. Det kräver dock att vi från början har en viss naturlig kapacitet att tillgodogöra oss formerna samt att vår verklighet innehåller sådana former oberoende av vår uppfattning. Det är dock inte särskilt sannolikt att människan kan fastställa att det förhåller sig på det sättet. För att besvara den möjliga invändningen att hans position då tenderar att bli spekulativ, men också för att bygga en bro mellan gammal och ny filosofi, anknyter Macdonald till modern filosofisk diskussion om ’externalism’ och ’proper functioning’, vilket är lovvärt, men enligt mig alltför

kortfattat för att göra hans position mindre spekulativ eller ”brobyggandet” riktigt intressant.

Macdonald vill klargöra hur man kan nå objektiv kunskap om Gud både nu på jorden och i det nästkommande, närmare bestämt genom det som kallas ’beatific vision’. Gällande det senare är principen densamma som på jorden i det att objektet för varseblivningen påverkar oss och tillhandahåller rätt form för att förstå det. ”God’s direct presence to the intellect fully actualizes the intellect in such a way that that persons are able to know or ’see’ God directly.” (s. 145). Men också nu på jorden kan man nå objektiv kunskap om Gud. Här kommer Macdonald kanske inte helt oväntat in på Aquinos olika tankar om hur man kan tala meningsfullt och sanningsenligt om Gud. Hans analys av *via negativa*, *via affirmativa*, *via eminentia* är detaljerad och intressant, även om dess slutsats(er) känns igen. Enligt Macdonald är det berättigat att anta att våra ord kan användas om både skapelsen och skaparen eftersom vi vet att effekten (skapelsen) liknar orsaken (Gud). Därmed kan våra ord användas meningsfullt om Gud även om vi inte förstår den fulla innebörden i vad som uttrycks då orden används om Gud.

Macdonalds bok är utförlig, innehållsrik och samtidigt beundransvärt tillgänglig, inte minst gäller det hans framställning och användning av Aquino; boken är egentligen lika mycket en analys av Aquinos tanke-system som av möjligheten att nå objektiv förståelse av en transcendent Gud. Macdonald berör många intressanta frågor som jag av utrymmesskäl inte kan gå in på. Efter att ha läst boken två gånger kommer jag ändå inte ifrån intrycket att det finns vissa problem. Ett är den teologiska förstärkning hans filosofiska argumentation erhåller då det verkar besvärligt att få ihop det hela på ett övertygande sätt. Macdonald är medveten om det och försöker hantera det på olika sätt, dock enligt min mening inte särskilt framgångsrikt. Huruvida man delar min bedömning eller inte kan eventuellt delvis bero på vilken tradition man verkar inom, en thomistisk religionsfilosof hade kanske haft större sympati för Macdonalds sätt att försvara den teologiska förankringen. Ett annat problem är att det emellanåt blir otydligt vad som mera exakt skiljer Macdonalds egen position från den anti-realistiska position han ifrågasätter och önskar distansera sig från. Macdonald räknar också nämligen med en diskrepans mellan människans förståelse av Gud och hur Gud egentligen är. Macdonald försäkrar läsaren om att hans idé av en sådan skillnad avviker från anti-realisternas, och jag är böjd att tro honom, men trots alla hans utläggningar om detsamma blir det ibland otydligt mera exakt till vilken grad eller på vilket sätt de skiljer sig från varandra. Det kan delvis ha att göra med att Macdonald och de anti-realister han ifrågasätter jobbar utifrån tämligen olika filosofiska förutsättningar och antaganden, vilket försvårar möjligheten att jämföra deras olika synsätt och uttryckssätt med

varandra. Det är synd eftersom Macdonalds bok syftar just till att presentera ett tydligt alternativ till teologisk anti-realism. Oavsett de problem som jag har nämnt är Macdonalds bok till syvende och sist imponerande och lärorik för alla med ett intresse för det transcendentia eller Thomas av Aquino.

Thord Svensson  
Doktorand, Lund

Carola Nordbäck, *Lycksalighetens källa. Kontextuella närläsningar av Anders Chydenius budordspredikningar, 1781-82* (Åbo: Åbo Akademis förlag, 2009), 408 s.

Med *Lycksalighetens källa. Kontextuella närläsningar av Anders Chydenius budordspredikningar, 1781-82* har Carola Nordbäck författat två avhandlingar med kyrkohistorisk inriktning. Den första var *Samvetets röst. Om mötet mellan luthersk ortodoxi och konservativ pietism i 1720-talets Sverige*, med vilken hon disputerade i historia vid Umeå universitet 2004. Med *Lycksalighetens källa* har Nordbäck nu också disputerat i kyrkohistoria vid Åbo akademi.

Anders Chydenius (1729–1803) var en präst och politiker från Österbotten som har blivit känd inte minst för sina politiska åsikter om religionsfrihet och ekonomisk frihet. Han har ofta betraktats som upplysningsman och rent av som en liberalismens föregångare. Samtidigt var Chydenius teologiskt konservativ, vilket har uppfattats som problematiskt och motsägelsefullt. Nordbäcks tes är emellertid att detta i första hand är en motsägelse för eftervärlden och menar att begrepp måste studeras utifrån hur de användes i sin samtid. Ett exempel på detta är hur ”religionsfrihet” idag ofta syftar på frihet från religion, medan det för Chydenius innebar frihet att utöva religion. Detta begreppshistoriska perspektiv bildar utgångspunkt för undersökningen av Chydenius tankevärld. Hur såg han på frihet, lycka och förnuft? Vilken var hans trosuppfattning och hur kom den till uttryck i hans predikan?

Med utgångspunkt i historiefilosoferna Reinhart Koselleck och Quentin Skinner samt Ludwig Wittgenstein hamnar fokus inledningsvis på de omgivande kontexterna, utifrån begreppen talhandlingar och språkspel. En talhandling kan vara att be eller svära, det vill säga att med sina ord utföra en handling. Termen språkspel är Wittgensteins sätt att betona att själva orden som finns i tal eller skrift är omöjliga att skilja från framförandet av dem.

Den kontextuella närläsningens första steg är att utförligt redovisa den kontext Chydenius predikningar är tillkomna i. Detta görs i tre kapitel (II-IV) som tar upp (II) luthersk tro vid 1700-talets början, (III) teologiska strömningar under den andra halvan av 1700-talet och (IV) predikosynen vid den tid Chydenius